

Inozemne građevine

STADION ALLIANZ ARENA U MÜNCHENU

Osnovne informacije

Mnogi naši čitatelji, posebno oni koji pažljivo prate utakmice europske Lige prvaka, znaju mnogo informacija o novom stadionu u Münchenu – *Allianz Areni*. Stadion se počeo graditi krajem listopada 2002. u sjevernom dijelu grada zvanom Fröttmaning, a svečano je otvoren krajem svibnja 2005. Na tom će se stadionu, koji sada može primiti 66.000 gledatelja, 9. lipnja 2006. svečano otvoriti Svjetsko nogometno prvenstvo i odigrati još nekoliko važnijih utakmica. Inače *Allianz Arena* je jedan od 12 stadiona koji će se širom Njemačke izgraditi ili obnoviti za to najveće nogometno nadmetanje. Mnogi koji su ga vidjeli ili bili na njegovim utakmicama (dosad ih je odigrano tridesetak) smatraju tu dojmljivu i neobičnu građevinu najljepšim i najsuvremenijim stadionom na svijetu, a dive mu se i oni koji se u nogomet uopće ne razumiju.

Posebna je zanimljivost u tome što su stadion zajednički gradila dva kluba glavnoga bavarskog grada koji su oduvijek bili veliki rivali i

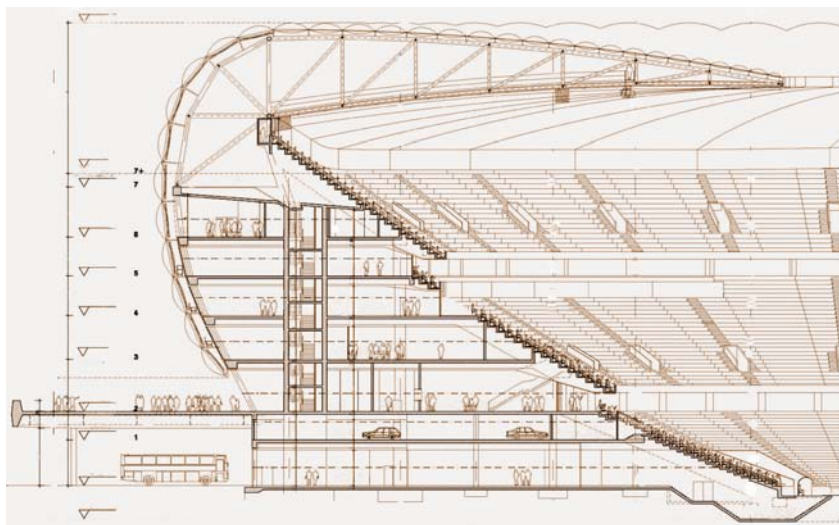
ALLIANZ ARENA STADIUM IN MUNICH

A large new football stadium, jointly used by two municipal football clubs, has recently been completed in the northern part of Munich. This stadium will be the venue of the official opening ceremony of the 2006 FIFA World Cup. Built in three levels, the stadium has as many as 66,000 thousand seats, but this number will be increased to 70,000. It has all the amenities that may be expected from such a big facility, including the Europe's biggest covered underground carpark. An unique feature of the stadium are thin lozenge-shaped plastic cushions forming the facade on the sides and the roof of the stadium, which can change colour depending on the colour of the team hosting a particular game. Thus the stadium is red when Bayern is playing, it is blue when München 1860 is the host, white when German team is playing and, when no game is scheduled, the stadium assumes the silver-grey colour, thus becoming similar in appearance to most other buildings in this part of the city. The stadium was designed by renowned Swiss architects Herzog and de Meuron.

ljuti protivnici – *Bayern* i *München 1860*. *Bayern* je višestruki njemački i europski prvak, a *München 1860* je najstariji njemački klub slavne i burne prošlosti (svojedobno i prvak Zapadne Njemačke) koji je već dvije godine drugoligaš, a svojedobno je bio i u pokrajinskoj ligi. Štoviše, *München 1860* (čije igrače vjerni navijači nazivaju "lavovima" ili "zehcigerima") u gradu je i popularniji od svog poznatijeg rivala, koji ipak ima više navijača u Bavarskoj te širom Njemačke i svijeta.

Oba su kluba nastupala na poznatom Olimpijskom stadionu, građenom za Olimpijske igre 1972. i poznatom po betonskoj "šatorskoj" strukturi koja ga natkriva, iako je utakmice koje nisu bile na saveznoj razini *München 1860* radije igrao u svom starom i tradicionalnom sjedištu – Grünwalder Straße, južno od središta Münchena. Novi stadion nosi naziv prema tvrtki *Allianz Versicherungs AG*, najvećoj njemačkoj i jednoj od najvećih svjetskih osiguravateljskih tvrtki, koja više od 50 godina ima sjedište u Münchenu i koja se značajnim financijskim sredstvima podržala cijeli projekt. Ime *Allianz Arena* ima i drugo značenje, zapravo predstavlja savez odnosno alijansu između dva nerijetko suprotstavljena kluba najvećega bavarskog grada. Čini se da gradska uprava u budućnosti planira premjestiti sjedišta oba kluba u južnom dijelu grada i te prostore iskoristiti za druge namjene.

Ipak ono po čemu svi ovaj stadion posvuda ističu i navode jest njegovo neobično, zapravo kameleonsko svojstvo – stadion naime izvana mijenja boju ovisno o tome tko u njemu igra. Kad igra *Bayern*, stadion je crvene boje, a kad su domaćini "lavovi" bo-

Presjek kroz tribine i krovšte

ja se mijenja u plavu. Štoviše kad bude nastupala državna reprezentacija, stadion će biti u bijeloj boji, boji

Maketa stadiona s presjekom

dresova njemačke reprezentacije. Inače, kada se u njemu ne igra, taj je golemi stadion srebrnastosiive boje koja se susreće na svakom koraku u tom industrijskom predgrađu Münchena.

Dakako da je projekt, njemački temeljito, imao osigurane sve infrastrukturne priključke pa je stoga prije službenog otvorenja do stadiona izgrađena i nova linija podzemne željeznice (otvorena 5. svibnja 2005.). Dobra povezanost automobilskim i autobusnim prometom bila je diktirana i smještajem u blizini većih prometnica, a za posjetitelje je ispod golemoga pristupnog platoa (dugog 543 m, a širokog 136 m) na južnoj strani stadiona izgrađena i najveća natkrivena garaža u Europi koja može primiti 9800 vozila i 350 autobusa. Dodatno se više od 1000 osobnih vozila još može smjestiti ispod stadiona, tako da ukupno ima približno 11 tisuća parkirališnih mjesta. Iz garažnog prostora ima mnogo prilaza prema stadionu, a do platoa se iz podzemne željeznice dolazi kratkom šetnjom. Ne treba posebno ni isticati da je stadion opremljen svim nužnim suvremenim sadržajima.

Ipak jedna pojedinost tijekom gradnje stadiona zvuči nekako poznato, iako u ovim prostorima pomalo neočekivano. Voditelj gradnje Karl Heinz Wilmoser, sin istoimenog

predsjednika *Münchena 1860*, smijenjen je u ožujku 2004. i optužen da je tvrtki *Alpina Bau* za gotovo 3

milijuna eura pogodio informacijama o drugim ponudama. Zbog toga je njegov otac također morao odstupiti s predsjedničkog mjesta toga popularnoga Münchenskog kluba.

Priprema i gradnja stadiona

Najbolje je krenuti redom.

U siječnju 2001. započeli su stručni i imovinskopravni poslovi vezani uz određivanje odgovarajuće lokacije, a

autocesta. Odmah je raspisan europski natječaj za prikupljanje ponuda za glavnog izvoditelja i projektanta. Do listopada je javnom peticijom dvije trećine sudionika podržalo ideju o gradnji novog stadiona. Istodobno su gradskom vijeću pristizale brojne predstavke sa zahtjevima da u troškovima gradnje stadiona i odgovarajuće infrastrukture ne sudjeluju pokrajinska i savezna vlada. To je i prihvaćeno pa je novi stadion u Münchenu jedini u Njemačkoj koji je za svjetsko nogometno prvenstvo građen ili rekonstruiran isključivo gradskim i privatnim novcem. U studenom te iste godine u užu izbor izabrana dva od 28 pristiglih rješenja, a u prosincu je utemeljena tvrtka *München Stadion GmbH* koja je u pedesetpostotnom vlasništvu *FC Bayern München AG* i *TSV München von 1860 GmbH & Co. KGaA*. Istodobno su prije donošenja konačne odluke dopunjena planska rješenja.

Natječajno je povjerenstvo 8. veljače 2002. donijelo odluku da se prihvati rješenje tvrtke *Alpine Bau Deut-*

Stadion uoči svečanog otvaranja

već u lipnju odabrano je mjestu u predjelu Fröttmaning na sjevernoj periferiji, u blizini velikoga raskrižja

schland GmbH s projektom švicarskog projektnog biroa Herzog & de Meuron iz Basela. Nešto poslije od-

lučeno je da *Allianz AG* ima pravo dati ime novom stadionu.

U svibnju 2002. građanima Münchena javno je prikazano odabrano rješenje. I konačno kamen temeljac položen je 21. listopada 2002. u nazočnosti brojnih javnih i sportskih radnika grada Münchena i pokrajine Bavarske. Glavni je izvođač, kao što je rečeno, bio *Alpine Bau* prema idejnom projektu švicarskih arhitekata Jacquesa Herzoga i Pierrea de Meurona, dok je glavni projekt izradila tvrtka *HVB Immobilien AG*.

Ukupna je cijena izvedenih radova bila približno 280 milijuna eura, iako se u prvim procjenama govorilo o svoti koja je bila veća za 60 milijuna eura.

Osnovni su građevinski radovi završeni u studenom 2004. kada je u krovnu konstrukciju ugrađen posljednji od 2874 zračnih jastuka. U ožujku su montirana dva velika semafora, a u travnju je postavljena trava i dva natpisa naziva stadiona, a službena su svečana otvorenja bila 30. i 31. svibnja 2005. Prvu je utakmicu 30. svibnja odigrao *München 1860* protiv Nürnberga (bavarski derbi s najduljom tradicijom) i pobijedio s 3:2. Slava da postigne prvi gol u novom njemačkom nogometnom hramu pripala je Patricku Milchraumu, igraču *Münchena 1860*. Sutradan je *Bayern* igrao protiv njemačke reprezentacije i pobijedio s 4:2. Obje su utakmice odigrane pred prepunim gledalištem i pred televizijskim kamerama. Zbog velikog je zanimanja za sve one koji nisu mogli biti nazočni prvim utakmicama 2. lipnja odigrana još jedna – susret veteranskih ekipa dvaju gradskih rivala a sadašnjih vlasnika stadiona – *Bayerna* i *Münchena 1860*. Redovite ligaške utakmice i utakmice u Kupu prvaka započele su na stadionu *Allianz Arena* u kolovozu ove godine.

Osnovni podaci

Stadion je dug 258 m, širok 227 m i 50 m visok, a površina je svih korisnih sadržaja 171.000 m². Dimenzije

Unutrašnjost stadiona

su igrališta 105 x 65 m. Prva su sjedala uzduž linija igrališta udaljena samo 6 m, a po 8 m iza golova na sjeveru i na jugu, što je potpuno u skladu s novim nogometnim stadionima koji se mahom grade bez atletskih staza.

Allianz Arena ima najveći mogući kapacitet od 66.000 sjedećih mjesta u tri razine koje uključuju posebne dijelove za VIP uzvanike te poslovna sjedišta. Na najnižoj ih je razini 22.000, na srednjoj 24.000, a na naj-

višoj 20.000. Pritom i nagibi među razinama variraju i kreću se od otprilike 24° na prvoj i najnižoj razini, preko približno 30° na drugoj do 34° na trećoj. Sva su sjedala posebno oblikovana i potpuno jednaka, neovisno o tome radi li se o onima za redovite i posebne posjetitelje, što inače na drugim stadionima nije slučaj. Istog su izgleda i sa srebrnim premazom zbog kojih reflektiraju različite boje, ovisno o kutu prema izvoru svjetlosti. Svako je individualno mjesto prije ugradnje moralo biti

Ispunjeno gledalište uoči početka jedne utakmice

posebno označeno zbog toga što je gledalište zakrivljeno, pa su razmaci među jednakim sjedalima različiti. Valja dodati i da za invalide ima 200 sjedala na glavnoj središnjoj razini. Zbog toga, i zbog pristupačnosti osobama slabije pokretljivosti, ovaj je stadion dobio još prije završetka i svoju prvu nagradu – priznanje Bavorskoga socijalnog kluba. Inače stadion ima još jedno priznanje – saveznu njemačku nagradu za izvrsno projektiranu i ugrađenu zaštitu od požara.

Prema broju gledatelja koje može primiti na jednoj utakmici, *Allianz*

Svakodnevni izgled stadiona

Arena je tek četvrti među njemačkim nogometnim stadionima i većeg je kapaciteta i *Olimpijski stadion* u istome gradu koji može primiti 69.300 gledatelja, ali 11.800 gledatelja na stajalim mjestima. Najveći je njemački stadion *Vestfalen* u Dortmundu (87.700 sjedećih, ali 67.000 za međunarodne susrete), a slijedi ga *Olimpijski stadion* u Berlinu (76.000 sjedećih mjesta). Inače je u Europi daleko najveći stadion *Nou Camp* u Barceloni koji ima 98.800 sjedećih mjesta. No čini se da će se kapacitet gledatelja mijenjati jer je najavljeno da će *Allianz Arena* do kraja ove godine dobiti još 4000 sjedećih mjesta, najviše premješta-

njem sjedala na sjeveru i jugu i izmjenama dijelova u terasama. To će biti učinjeno zbog velikoga zanimanja gledatelja. Navodno bi se za neke susrete Kupa prvaka moglo prodati i do 150.000 karata.

Trava pokriva područje od 72 m širine i 111 m duljine, dakle približno 8.000 m². Odsječci trave kojom je bilo prekriveno igralište bili su široki 2,2 m i 15 m dugački, zamotani u role koje su težile po 1,2 t. Visina trave od 30 mm dobivena je specijalnim uzgojem u tvrtki *Schwab* od tri različite vrste trave velike širine i čvrstoće. Za postavljanje travnjaka

trebalo je više od dva dana, a trava je već nakon dva dana počela rasti i potpuno se povezala s podlogom za dva tjedna. Naravno da je podloga prije toga pripremljena s posebnim sustavom za drenažu i sustavom za grijanje koji temperaturu travnjaka može varirati između 35° i 50° C. Iako još nije potvrđeno, čini se da će se za svjetsko prvenstvo postaviti nova trava.

Stadion ima 8 razina, od kojih je jedna ispod novoga igrališta. Tu su smješteni raznovrsni sadržaji, poput manjih parkova, dječjeg centra, trgovina s navijačkim rekvizitima, uredima i konferencijskim salama, tehnički

potpuno opremljenim sadržajima i opremom za sve medije te jednim velikim novinarskim središtem. U sastavu su stadiona i raznovrsni restorani s površinom većom od 6500 m². Dakako tu je i mnogo športskih i medicinskih sadržaja te sanitarnih prostorija, s već spomenutim garažama u dvije najniže razine. Konstrukcija je gledališta i igrališta armiranobetonska, a krov i cjelokupnoga stadionskog omotača od čelika. Stadion je opremljen i s dva golemo semafora smještena iznad golova. Svaki ima aktivnu površinu veću od 90 m² (7,2 m x 12,8 m), a zajedno s čeličnom konstrukcijom teži 9,8 t. Posebnost su i natpisi koji su učvršćeni na jugu i sjeveru pročelja stadiona. Dvanaest slova svakog natpisa jest debljine 4 m, a izrađena su od čelika, lima, aluminija i prozirne plastike. Svako je slovo teško između 250 i 500 kg. Znakovi su učvršćeni u čeličnu konstrukciju visoku 35 m i dugu 40 m, a osvijetljeni su plavom ili bijelom bojom.

Krov i pročelje od folije

Svakako je najveća atrakcija i vrijednost ovog stadiona njegov krov, koji je ujedno i pročelje, površine 64.000 m². To je inače najveći krov na svijetu napravljen od folije. Folija je vrlo tanka, debljine 0,2 mm i 98 posto štiti od ultraljubičastih zračenja, a napravljena je od etilenskoga tetrafluoretilena. Cijeli se krov sastoji od posebnih jastuka, kojih kao što smo rekli ima 2874, a svaki ima vanjsku površinu od približno 35 m² i u krov su i pročelje ugrađeni poput saća. Veliki ventilatori ispod stadiona pune jastuke i prema potrebi ih nadopunjavaju zrakom.

Zahvaljujući upravo tim jastucima i neobičnom pročelju stadion je u njemačkom lokalnom tisku dobio brojne slikovite nazive – "UFO", "čamac" i "pojas za spašavanje". Sada je nekako najrasprostranjeniji naziv – "gumeni čamac" kako ga u svakodnevnom govoru najčešće nazivaju stanovnici

Münchena. No to pročelje i krov, koji pokrivaju 37.600 m² gledališta stadiona, opremljeni su posebnim senzovima te premazima za što bržu odvodnju vode i snijega. Tanki zračni jastuci sadrže jedan tip otvorenih ventila koji omogućuje da se voda drenira i ne zadržava na krovnim površinama. Senzori u jastucima izazivaju poremećaje balansa koji omogućuju skidanje opasnog tereta. Membrana folije ima dakle određeno vlastito čišćenje i stalnu ventilaciju. Njezina je težina trećina odgovarajuće težine stakla. Posebna svjetla koja su ugrađena da bi mijenjala boju folije mogu se vrlo brzo isključiti, kako bi se izbjegle moguće opasne situacije.

Najslavniji njemački nogometaš Franz Beckenbauer, inače predsjednik *Bayerna* i predsjednik Organizacijskog komiteta svjetskog nogometnog prvenstva 2006., tvrdi da je vidio mnogo stadiona širom svijeta, ali da nikad nije vidio nešto tako lijepo. On ujedno vjeruje da će *Allianz Arena* otvaranjem Svjetskog kupa biti dostojno prikazana cijelom svijetu. Pohvale iskazuju i drugi, pa tako trenutno najbolji nogometaš *Bayerna* Michael Ballack vjeruje da će novi stadion imati ugled kakav danas imaju *Wembley*, *Old Trafford* ili *Maracana*. Slično misle i suvlasnici iz *Münchena 1860* pa tako sadašnji njegov predsjednik Karl Aurer tvrdi da je otvorenje novog stadiona bio značajan događaj za arhitektonsku i graditeljsku povijest. Igrač tog kluba, koji je sada vodeći u drugoj saveznoj ligi, Paul Agostino smatra da je riječ o najsuvremenijem stadionu u Europi i da su svi njegovi suigrači vrlo ponosni što u njemu igraju.

Najponosniji je dakako u svojim izjavama bio dr. Reiner Hagemann, predsjednik upravnog odbora *Allianz Vericherunga AG* koji nije skrivao ponos što taj jedinstveni stadion nosi ime njegove tvrtke. Ujedno je istaknuo da je gradnja stadiona rezultat uspješne suradnje između gradske uprave i oba gradska kluba te

njegove tvrtke. Svoje zadovoljstvo nisu skrivali ni političari, pa tako dr. Edmund Stoiber, predsjednik bavorske vlade, misli da je stadion znak hrabrosti da se prihvate novi graditeljski izazovi te zadrži prva pozicija u međunarodnom takmičenju najboljih tvrtki i poslova. Ujedno vjeruje da će stadion biti komercijalno, kulturno i socijalno stimulativan te da je prvorazredan gospodarski program i za Bavorsku i za München. Christian Ude, gradonačelnik Münchena, koji je 21. listopada 2004. uključio prvi svjetlosni test na novom stadionu, nije propustio istaknuti kako je

zajednički su 1978. utemeljili projektantsku tvrtku i u 27 godina zajedničkog rada izradili više od 180 projekata. Od toga otprilike 130 u Baselu, a ostalo širom svijeta – u Europi, Aziji i Americi. Uostalom trenutno im se izvode raznorazni projekti širom svijeta, a to je, kako tvrdi Herzog, značajno iznad njihovih mogućnosti. Uostalom u Pekingu se upravo gradi još jedan njihov nogometni stadion, nazvan *Ptičje gnijezdo*, na kojem će se održati ceremonija otvaranja Olimpijskih igara 2008. Projektirali su raznovrsne građevine od stambenih blokova, rezidencija, knji-

Pogled na stadion iz zraka

München jedini njemački grad koji je uspio financirati gradnju stadiona angažiranjem privatnog kapitala. Ujedno je ponosan da će ta čudesna suvremena građevina na sjevernim vratima grada biti velika medijska i turistička atrakcija.

Projektanti stadiona

I na kraju treba nešto reći o projektantima ovoga neobičnog i dojmljivog stadiona. Arhitekti Jacques Herzog i Pierre de Meuron svrstani su u red najkreativnijih arhitekata u svijetu. Obojica su rođeni u Baselu 1950.,

žnica, škola, športskih građevina, muzeja, hotela, željezničkih postaja, tvornica i ureda. Postali su slavni po pomicanju spoznaja i nadmašivanju očekivanja javnosti te zadivljujućoj obradi površina i pročelja. Obojica su bili gostujući predavači na slavnom Harvardu, a odnedavno drže predavanja i na također slavnom ETH-u (Eidgenössische Technische Hochschule) u Zürichu na kojemu su svojedobno i studirali

Široj su javnosti postali poznati kada su 2001. dobili Pritzkerovu nagradu, svojevrsnu Nobelovu nagradu

za arhitekturu koju je preko zaklade *Hayatt* 1979. utemeljila bogata čikaška obitelj Pritzker. Ta je nagrada upravo i nastala da bi se ublažila nepravda nanescena time što se Nobelova nagrada ne dodjeljuje i za arhitekturu. Nije na odmet istaknuti da dobitnicima donosi 100.000 dolara. Svake je godine prima jedan arhitekt, a u ovom su je slučaju dobila dvojica budući da je njihov rad jednostavno nedjeljiv.

Slavni su švicarski arhitekti Herzog i de Meuron svjetsku slavu potvrdili

adaptacijom goleme elektrane *Bankside* na obali Temze u Galeriju moderne umjetnosti *Tate* u Londonu. Ta se zgrada nalazi u središtu Londona, a vezana je s katedralom Sv. Pavla novim tzv. milenijskim pješačkim mostom. U obrazloženju nagrade istaknuto je da Herzog i de Meuron europsku tradiciju uspješno kombiniraju sa suvremenim tehnologijama i iznimno inventivnim rješenjima te da se poigravaju i nadahnuto kombiniraju s naizgled nespojivim vrstama materijala. Žiri je to još potkrijepio pročeljem tvornice i željezničkom

postajom u Baselu, neožbukanim zidom vinarije u Napa Valleyu te interijerom knjižnice Tehničkog fakulteta u njemačkom gradu Eberswaldu. Nema nikakve sumnje da će se ubuduće među takvim djelima svakako spominjati i *Allianz Arena* u Münchenu koja je na najbolji način povezala sve otprije uočene i cijenjene osobine tih slavni arhitekata, inače velikih ljubitelja nogometa.

Pripremio: Branko Nadilo

Slike: www.allianzarena.de
